

„Az tsiklandós testnek” veszélyre vezető útjai”

Középkori iskola

Csigó László felvételei és reprodukciója

A pálosok XIII. századi alapítású rendje az egyetlen magyar szerzet volt. Az 1341 óta fehér kámszát hordó fehérbarátokat „magyar remetéknek” (monachi hungarici) nevezték.

Budaszentlőrinc kövei — a Ságvári-liget alatt — és a vele kapcsolatos írott emlékek megszólalnak, s megtörik a pusztulásnak, meg ezeknek a karthauziakhoz hasonló, néma remetéknek évszázados hallgatását. Mert a történeti-művészettörténeti adatokon kívül sok érdekes, élettel teli anekdotát is őrizgetnek az írott források a mezőváros méretű „magyar Eskuriállal” kapcsolatban. Nemcsak a némaság, a böjt, a zsolozsma, a vezeklés járta itt. Fel-felharsantak a derűnek, a nevetésnek vidámabb hangjai is.

S mivel a margitszigeti dominikáknak kolostora mellett éppen a budaszentlőrinci az a monostorunk, amelynek Gyöngyössy Gergely prior (†1525) jóvoltából szinte egész története (historia domusa) megmaradt, lapozunk bele ebbe a nagy krónikába!

„Fűrő” István

1452-ben választották István frátert a pálosok rendjének főnökévé. Tolnai István a budavári Szent Mária Magdolna egyház iskolájában tanult. Utóbb a szentlőrinci noviciátus évein esett át. Jámborsága kimagaslott; ezért került azután a prior generális magas méltóságára.

„Történt pedig Tolnai István rendfőnöksége idején egy feltűnő és szokatlan, botrányos és megbocsáthatatlan eset — írja Gyöngyössi. — A prior sorra látogatta a pálos kolostorokat, s az egyik szerzetesi cellába nyitva, a szigorú klauzura ellenére ott egy fiatal nőt talált. A hölgy teljesen otthonosan és boldogan varrogatta az egyik szerzetes ruhaneműjét. Elborzadt a szentatya ettől a szentségtöréstől! Nyomban összehívta a rend tanácsosait.

És elrendelték: minden szerzetes cellájának ajtajába lyukat kell fúrni! Így mindig ellenőrizhető: mi történik odabenn.

Persze ez az üdvös, tisztességes és hasznos

intézkedés nem minden remetének tetszett. Főleg olyanoknak nem, akik csak külsőleg látszottak szerzeteseknek, bévül azonban még mindig a világ örömeinek éltek, és szerették a szertelen lakomákat, hangosan nevettek, fesztelenül tréfálkoztak, az imádságot elhanyagolták, a szent zsolozsmát elmulasztották. . . . Hát ezek azután elnevezték főperjelüket „furo istwannak” (vagyis Fűrő Istvánnak). Amikor aztán István atyának fülébe jutott csúfneve, nem kelt ki magából, nem méltatlankodott, türelmesen s nyugodtan viselte el a megaláztatást. . . .”

Gyöngyössi, a XVI. század eleji krónikaíró pedig felkiált:

„Csak csodálják mások azokat, akik ott-hagyva a világi életet, ijesztő szurdokokba, sötét barlangokba vonulnak. Ott böjtölnek és virrasztanak! Én nem kevésbé csodálom, bámulom és magasztalom azokat, akik önmagukat győzik le, és megfékezik magukat; őket aztán semmi sem hozza ki sodrúkból. . . .”

A kis Gál meg a nagy Gál

Jeles alakjai a szentlőrinci pálosok kódex-íróműhelyének 1460 táján: a kis Gál meg a nagy Gál. A testvérek egyike törpe, másika óriás, s mindketten litterátus emberek a javából.

A kis Gál a legnehezebb bölcséleti és egyházi kérdésekben szerzett nagy tudása ellenére szerény volt, ezért mindenki szerette. Testvérének, a nagy Gálnak, a hatalmas termetű, szép szál legénynek olyan sűrű volt a szemöldöke, hogy néha, amikor megállt kódexírás közben, pennáját szemöldökének bozontos sátrába dugta. Léven nagy Gál mókás ember, humora okán felettébb kedvelték remetetársai.

„Édesfiam” (Bonifili) Péter szentlőrinci vikáriátusa idején történt a következő eset:

A nagy Gál így tréfálta meg öccsét, a kis Gált. Éppen nagyobbjt ideje volt: ilyenkor a szerzeteseket minden este megkorbácsolta. előljárójuk Nagy Gál arra kérte „Édesfiam” Pétert, a korbácsolás végzőjét, őt majd erősebben ostorozza meg, mint a többi.

— Honnan foglak felismerni, „édesfiam”, a félhomályban?

— Onnan atyám — felelte nagy Gál —, hogy majd magam mellé teszem a földre fehér sapkámat. . . (E sapkát a pálosok „piuskának” is hívják.)* Ez lesz a jel.

A következő éjjel, a korbácsolás idején azonban a tréfás kedélyű nagy Gál nem maga, hanem öccse mellé rakta ama fehér kapuciumot.

Így aztán „Édesfiam” Péter, a mit sem sejtő vikárius „alaposan el is tángálta” az ártatlan kis frátert, aki el nem tudta képzelni, miért döngeti őt ennyire kegyetlenül az „Édesfiam”.

Kis Gál, a jámbor barát fel is fohászzkodott hangos-keservesen:

— Ó, gyötrelmeim sokasága miatt megörvendeztetik szívemet a te vigasztalásaid, Uram!

Másnap azután minden kiderült. És az egész kolostor derült nagy Gálnak — mi tagadás, eléggé vaskos — tréfáján. Ám „Édesfiamnak”, a priornak senki sem árulta el a turpisságot.

Gergely prior

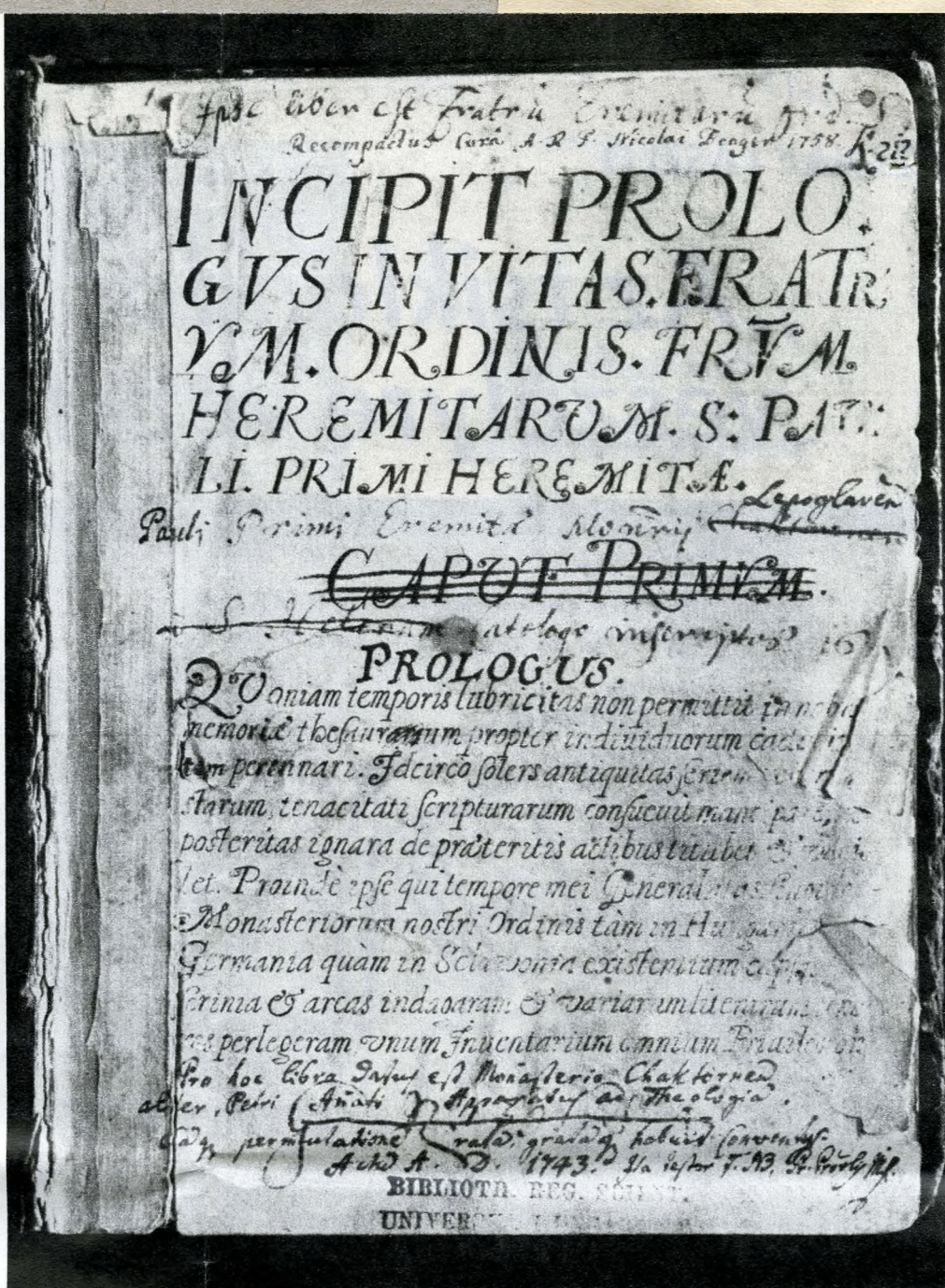
Gergely prior — előbb esztergomi kánok — termetre kicsi, de tudásra óriás volt — írja Gyöngyössy Gergely. A hét szabad művészetekben, természettudományban, kánonjogban egyaránt első. Ám elhagyta barátait, szüleit, birtokait, a világnak minden pompáját, s teljesen alávetette magát a rend vasfegyelmének. Hogy ne csupán magának éljen, hanem szavával és példájával másoknak váljék hasznára! Pedagógiája a példamutatás volt.

Ma sem haszontalan olvasmány egyik példázata.

Két fiatal szerzetese felől megtudta: böjtnapokon húst eszegetnek. Egy alkalommal e két jeles remete éppen jól fűszerezett kapant fogyasztott cellájában, mikor Gergely prior váratlanul rájuk nyitott.

— Bocsássatok meg — mondta szelíden —, és Isten is bocsásson meg nektek! Amiért nem hívtatok meg engem!

* Gyéressy Ágoston Béla kéziratosszerű művéből.

Gyöngyösi Gergely Historia domusának bevezetője

Azzal leült melléjük és a rendi tilalom ellenére velük evett. Ez aztán olyan megrázó hatással volt a két barátra, hogy soha többé nem követtek el efféle szabálysértést.

Történt, hogy két szép fiatal özvegyasszony azzal a kéréssel fordult Gergely priorhoz, fogadják be őket monostorába!

A jótét lelkek ugyanis abban a hiszemben voltak, a pálosoknak is vannak apácáik, begináik, úgy mint a ferences és a domonkos barátoknak.

Gergely atya szelíden próbálta elhárítani kérésüket:

— Kedves leányaim, de hiszen nincs is üres cellánk számotokra.

Ám egyszerre csak megszólal az egyik fiatal remete:

— Ó, atyám, az én cellám mellett az egyik szoba üres.

Gergely prior aztán alig tudta meggyőzni Buda két szép ifjú özvegyét arról, hogy a rend szigorú előírásai miatt nem teljesítheti kérésüket.

Később ekként leckéztette meg Gergely prior a szószátyár ifjú remetét. (Tudni kell, megvárta az alkalmat, amíg újra egy nemes asszony jött a kolostorba, hogy lerója kegyeletét Remete Szent Pál ereklyéi előtt. A nemesasszonnyal jöttek annak szép leányai is.)

Amikor ájtatosságukat befejezték s elmentek, a prior elővette a fecsegő kis szerzetest, s „szent ravaszággal” megjegyezte:

— Az egyik leányzó, ez a nagyobbik, igazán szép asszonyi állat, de kár, hogy félszemű. . .

Mire az ifjú szerzetes:

— De megbocsáss, tisztelendő atyám! Én jól megnéztem azt a lányt! Ragyogó, tüzes két szeme van!

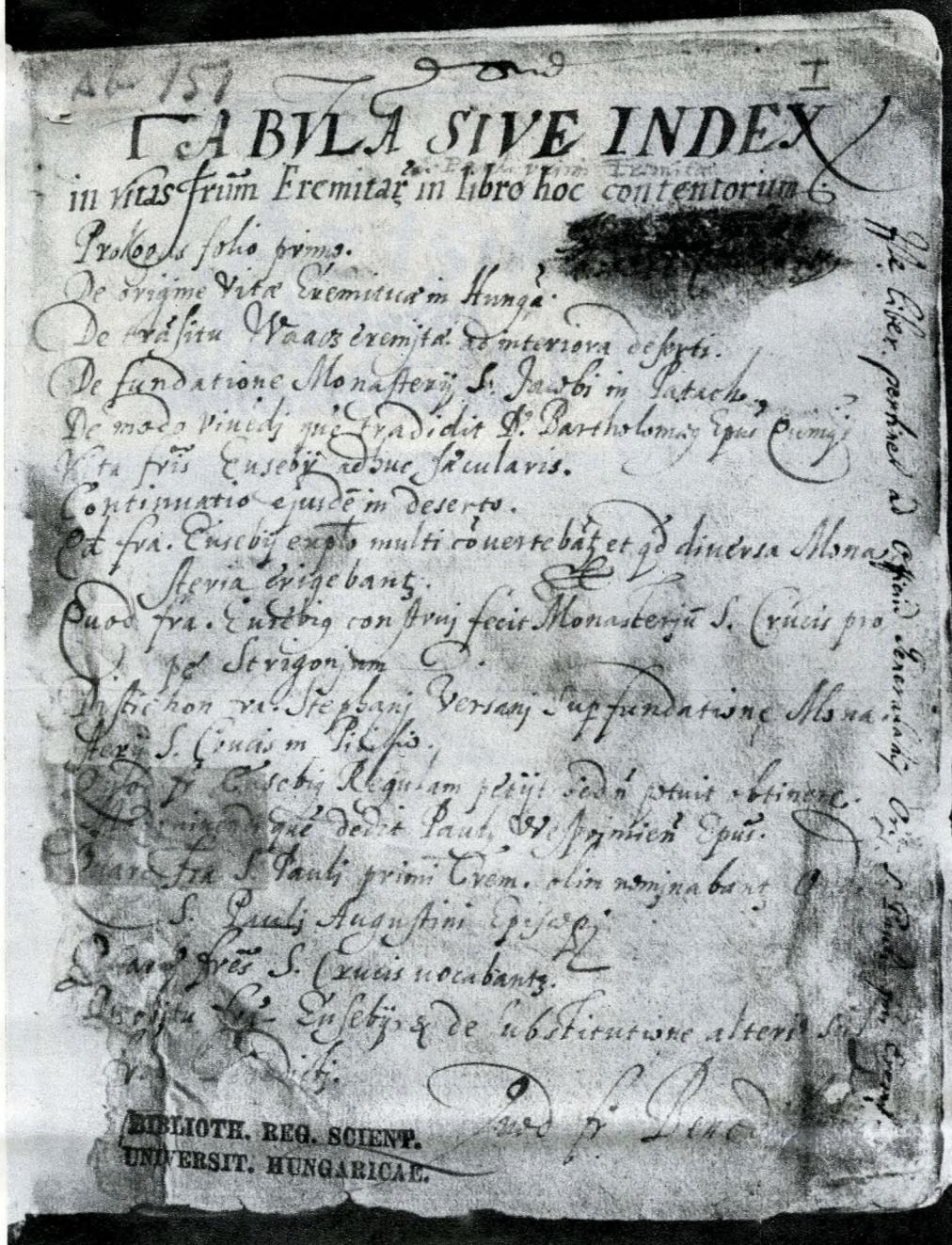
Nos hát erre aztán kioktatta őt a kegyes Gergely atya: mit szabad, mit lehet, mit illik, mit kell nézegetnie a jámbor remetének.

És mit nem. . .

Mátyás-anekdóták

Mátyás rendkívül kedvelte Gergely atya társaságát. Nem egy alkalommal felkereste a tudós perjelt, s többször megesett: „Gergely priorról lelkét üdíteni a kolostor pincéjébe is lement”.

Egy napon — írja Gyöngyössy — éppen falatozta a barátok, amikor váratlanul Mátyás király döngötte meg a kolostor kapuját. A kaput őrző szerzetes megzavarodott, zavarában becsapta Mátyás orra előtt a kaput, s lélekszakadva rohant Gergely perjel-

A kódex tartalommutatója

hez. A vikárius felugrott ebédlőasztalától, s maga szaladt a kapuhoz, miközben derekasan megdorgálta a kapuórt. Gergely Mátyás bocsánatát kérte a várakoztatásért.

Mátyás azonban egyáltalán nem mérgelődött! Sőt, a körülötte álló bárókhoz fordult, és némi célzatossággal ezt mondta:

— Bárcsak ti is ilyen hűségesen engedelmeskednétek nekem, mint ez a fráter a rendjének.

Mátyás nagyon kedvelte a pálosokat. Egy ízben fogadást is kötött rájuk.

Egyik budavári lakomán a király és főurai a különböző szerzetesrendekről vitatkoztak. Mátyás kedvelt pálosait magasztalta. Majd három emberét, még lakoma közben, lóra ültette s megparancsolta: nyargalják be Buda összes kolostorát, s visszairamodva mondják el, mit láttak ott éppen most, mit hallottak?

Az első s a második nyargonc visszatért s jelentette: valahány kolostort, amelyet Budán bejárt, zárva talált.

A harmadik aztán arról számolt be: a pálosok monostorában az esti imádság — az Asperges me — idején mindnyájan térdre hullva imádkoztak.

A király büszkén mondta:

— Látjátok, egyedül az én szerzeteseim imádkoztak!

S ezzel a király a bárók ellenében megnyerte a fogadást.

Másszor pedig megesett: Mátyás és néhány embere inkognitóban belépődött a szentlőrinci kolostorba. Megbújtak a betegek termében, és a király megparancsolta a frátereknek: el ne árulják jelenlétét! Éjfélkor aztán felosont a kórusra, és végigvirrasztotta a remeték megkorbácsolását. Látta, miként korbácsolja végig Gergely prior a szerzeteseket.

Ekkor kitört a király: nem igazság az, hogy a vikáriust senki sem ostorozza! Mire vezetője, az egyik fehérbarát csitította:

— Várjon csak, felséged, a priorra is rákerül a sor!

Mikor aztán a vicevikárius megkorbácolta Gergely priort is, Mátyás könnyek között vallotta be:

— Hát ti valóban szent emberek vagytok.

1472-ben a király a rettegett pallosjoggal ruházta fel a rendet.

Amikor pedig 1475. január 15-én győzelmet aratott Ali bég felett, e napon — éppen Remete Szent Pál ünnepén — Magyarország védőszentjévé avatta Remete Szent Pált.

„Esőhöz barátok”

1476-ban Szombathelyi Tamás tudós férfi lett Budaszentlőrinc s a rend feje. Járatos volt a hét szabad művészetekben s a szentkötönyvek ismeretében. Maga is írt egy könyvet a „Könyvek olvasásának mohóságáról” (De aviditate legendi libros). Ő jóslta meg Mátyásnak azt, hogy elfoglalja Bécsset. De megjósolta a király s a saját halála időpontját is.

Ő maga, a „tsiklandós testnek” leküzdésére, testét szúrós ciliciummal, vas vezeklőövvel törte a lélek igájába.

A már említett Gergelyt 1480-ban újra generális perjelnek választották. A kis termetű, de nagy tudású férfiú Budának-Pestnek kedvelt embere volt! Megválasztásának hírére Pest-Buda városában akkora volt az ujjongás, hogy az elmondhatatlan — írja a közel egykorú Gyöngyössy. Legjobban talán Mátyás király örült baráti papja újraválasztásának. Örömeiben meghagyta, hogy a választás nagykáptalanára összegyűlt pálosok körmenetben vonuljanak Szentlőrincről Buda várába. Hozzá magukkal szent ereklyéiket, majd pedig valamennyien jelenjenek meg a budavári palotában: a király vendégül kívánja látni őket!

Mindez pünkösdi ünnepe után történt. Nagy szárazság volt akkor kerek Magyarországon, s Mátyás kérte: könyörögjenek a pálosok az aggasztó aszály megszüntetéséért! Az esőért!

Amikor a szerzetesek visszaindultak Budaszentlőrincre, kis, fehér felhő kerekedett az égen. Mire hazaértek, bőséges eső támadt, a föld egészen feléledt.

Ettől fogva a budai s a pesti polgárok „esőhöz barátoknak” nevezték őket.

Oktatás és oktatási tilalom Budaszentlőrincen

Tudjuk, a kimagasló művészi iparok — üvegablak-készítés, kő- és képfaragás, kódexírás — mellett Budaszentlőrinc muzikális kultúrája is magas szinten állt.

„A bazilika sohasem volt híján imádkozó frátereknek” — írja Gyöngyössy s kiváló interpretátora, Gyéressy Ágoston Béla.

Budaszentlőrinc volt XV—XVI. századi orgonaeépítésünknek is egyik legjelentősebb műhelye.

A XV. század végére egyre több és több zarándok, világi ember keresi fel nemcsak a csodáiról híressé vált Szent Pál-koporsót, hanem a szerzetesi szobrászokat, festőket, üvegablak-csinálókat, a kódexmásolókat is. Főként a remete orgonistákat.

A világiaknak ez a behatolása a szerzetesi életbe a karthauziak szigorát valló konzervatívabb szerzetesek visszatetszését váltotta ki.

Önmagáért beszél a következő regula:

„Elhatároztatott, hogy Rendünknek egyetlen fráttere se tanítson többé világi személyt vagy más nem-fogadalmast írni, püñgálni, orgonán játszani. . . Mert ennek rossz vége szokott lenni, mint azt a tapasztalat bizonyította. . .”

Meglehet, hogy a státútum megfogalmazója e tilalommal „az tsiklandós testnek vesztélyre vezető útjaira” célzott.